

The Profesional teacher´s portfolio

Profesní portfolio učitele

Kateřina ŠMEJKALOVÁ; Monika ŠINDELKOVÁ

Abstract

The new career charter of the teaching profession in the Czech Republic will be implemented from September 2017. The paper describes the portfolio as a tool for professional and personal growth of the teacher, but also as a source for the evaluation of teaching work. The authors point out possible risks in the processing of the portfolio. The features and goals of the portfolio are further characterized in the text. The authors present the individual phases of the portfolio and describe how it is possible to work with the material included in the portfolio. Systematically arranged material in the portfolio should help the teacher to better present his work. The teacher will be able to return back to his / her present activities in his / her portfolio. The portfolio should not only be about the knowledge and skills, but also the developing attitudes of the teacher. An example of pedagogical practice is the possibility of presenting the teacher's work. This is mainly about the inclusion of examples of typological or extraordinary practices in the portfolio.

Keywords

professional portfolio; pedagogical practice; teacher's work presentation; self-reflection;

Abstrakt

Nový kariérní řád učitelské profese v České republice začne být realizován od září roku 2017. Příspěvek popisuje portfolio jako nástroj pro profesní a osobní růst učitele, ale také jako zdroj pro hodnocení pedagogické práce. Autorky uvádí možná rizika při zpracování portfolio. V textu je dále charakterizována funkce a cíle portfolio. Autorky uvádí jednotlivé fáze portfolio a charakterizují jakým způsobem je možné s materiálem zařazeným v portfolio pracovat. Systematicky uspořádaný materiál v portfolio by měl pomoci učiteli lépe prezentovat svoji práci. Učitel se ve svém portfolio bude moci ke svým, prezentovaných aktivitám vracet zpětně. Portfolio by mělo být nejen o vědomostech a dovednostech, ale také vyvíjejících se postojích učitele. Na příkladu z pedagogické praxe jsou uvedené možnosti prezentace práce učitele. Jedná se především o zařazování příkladů typových nebo naopak mimořádných z pedagogické praxe do portfolio.

Klíčová slova

profesní portfolio; pedagogická praxe; prezentace učitelovi práce; sebereflexe

DOI: <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-8590-2017-20>

Úvod

Učitel zásadně ovlivňuje úroveň vzdělání, které žák či student dosáhne. Učitelé by měli získávat zpětnou vazbu o svém profesním vývoji (Trunda, 2012, s. 5). Často se zamýšlíme nad otázkou, jak by měl učitel prezentovat svoji práci. Možností zkvalitňování profesního působení učitele je sebereflexe (Švec, 1998, s. 114-115). Účinným nástrojem sebereflexe může být profesní portfolio učitele. Při sebereflexi jde o uvědomování si svých subjektivních poznatků, zkušeností, myšlenek a prožitků z vlastní pedagogické činnosti, z řešení pedagogických problémů (Švec, 1998, s. 114-115). Sebereflexe vede učitele k dalšímu vzdělávání a sebevzdělávání. Ze strany učitele se jedná o dovednost vést se sebou vnitřní dialog (Korthagen, 1992, s. 266-271). Tyto dovednosti zahrnují dovednost klást si sebereflektivní otázky, dovednost vyjadřovat písemně odpovědi na tyto otázky, dovednost popsat a zhodnotit vlastní pedagogickou činnost (Švec, 1998, s. 115). Sebereflexe není ničím novým, každý učitel více či méně diskutuje „sám se sebou“ o výsledcích své pedagogické práce. Pokud bude sebereflexe součástí portfolio, může být také přínosem ve skupině kolegů.

Význam má portfolio bez pochyby i pro management školy. Management školy může na základě hodnocení portfolio učitelů dále rozvíjet týmovou práci školy a správně rozhodovat o výběru vedoucích učitelů předmětových skupin, třídních učitelů, výchovných poradců apod. (Trojan, 2016; Trunda, 2012, s. 5).

Jako problematický se může zdát výběr dokumentů, příkladů reálné pedagogické praxe pro portfolio. Jedná se zejména o popis vlastní pedagogické činnosti učitele, kterou realizoval a následně verbalizuje svoje prožitky a zkušenosti, hledá příčiny tohoto svého chování i cesty k jeho případné změně (Painter, 2001; Spilková, 2010). Lze se domnívat, že vytvoření záznamu sebereflexe do portfolio se stává pro učitele náročnější, jestliže je součástí oficiálního hodnocení jeho práce. Můžeme si klást otázky, zda bude hodnocení profesních portfolio opravdu objektivní ze strany managementu školy a zda bude portfolio učitele skutečně sebereflexí. Zmíněné úvahy však budeme moci diskutovat, až ze zkušeností samotných učitelů a managementů škol.

Cíl portfolio

Portfolio můžeme charakterizovat, jako záměrně vytvořený a utříděný soubor informací, shromážděných za účelem prezentace práce učitele (Trunda, 2012, s. 6-7). Lze předpokládat, že v současné době každý učitel má soubor svých příprav na vyučovací hodinu a to obsahových i metodických. Učitelé disponují velkým množstvím dokumentů vztahujících se k jejich výchovně-vzdělávací profesní kariéře. Je však třeba zdůraznit, že každý učitel má svůj systém práce s výše uváděnými dokumenty. K některým aktivitám se učitel vrací a některé zůstávají v pozadí, i přestože jsou svým charakterem jedinečné. Portfolio by mělo být o záznamu postupu, kterým učitel obvykle postupuje – typových příkladech, a pak o záznamech mimořádných případů. Učitel by měl být schopen ze svých materiálů vložit do portfolio dokumenty a artefakty, které jsou reprezentativní a vypovídají o profesním vývoji učitele (Trunda, 2012, s. 6-7).

Portfolio bude významným podkladem pro hodnocení práce učitele managementem školy. Portfolio by mělo být nástrojem spoluúčasti učitele na vlastním rozvoji a hodnocení (Trunda, 2012, s. 7). Hovoříme tedy o nástroji pro profesní a osobní růst učitele. Funkce portfolio je prezentační, ale také reprezentační vůči práci učitele. V rámci portfolio by měl učitel svoji práci hodnotit. Portfolio by mělo podporovat

sebereflexi, další vzdělávání a představy sebe-rozvoje učitele v souvislosti s potřebami konkrétní školy (Koubek, 2015).

Práce s portfoliem vyžaduje systémovost a pravidelnost. Při práci s portfoliem je důležitá součinnost učitele a vedení školy. Z kvalitní práce učitele mohou čerpat ostatní členové pedagogického sboru nebo naopak pro nedostatek je třeba hledat cestu k nápravě (Koubek, 2015; Trojan, 2016).

Práce s portfoliem

Důležité je uvědomit si doporučovanou strukturu portfolia v souvislosti s jeho tvorbou. Portfolio obsahuje strukturovaný profesní životopis učitele, který charakterizuje potenciál jeho vědomostí a dovedností. Osobnostní vzdělávací platforma, následně vypovídá o rozvoji postojové složky učitele, která může být prezentována spontánní zpětnou vazbou od žáků, rodičů nebo kolegů. Součástí je následně plán profesního rozvoje učitele, jeho osobní profesní cíle a kroky k jejich dosažení. Portfolio je následně doplněné dokumenty dokládající naplňování rámce profesních kvalit učitele (Trunda, 2012, s. 8, s. 12-19). Těmito dokumenty jsou např. plány výuky, způsoby hodnocení žáků, reflexe výuky, rozvoj spolupráce s kolegy, spolupráce s rodiči.

Práci s portfoliem můžeme rozdělit do čtyř fází (Trunda, 2012, s. 8-9). Každá fáze je nezbytná pro výběr a zařazení dokumentů pro portfolio. Žádnou z fází nelze vynechat, jak uvádí ve své publikaci Trunda (2012, s. 8-9):

- ✓ První fáze – poměrně pro učitele obtížná část, kdy by měl vybrat vhodný dokument do svého portfolia. Učitel by při výběru dokumentu měl odpovědět na otázky: Co se mi v uplynulém období podařilo? Co mne zajímá, co bych rád studoval? Jaká pedagogická aktivita je pro mne přínosem? Vytvořil jsem nějaké pracovní listy pro žáky? ...
Důležité je, aby si učitel uvědomil proč zařadil tento dokument do svého portfolia.
- ✓ Druhá fáze – pokud mám vybraný dokument je nutné tento výběr analyzovat a reflektovat zda se vybraný materiál vztahuje k procesům vyučování a výchově. Nezbytná je analýza dokumentu vzhledem k profesnímu rozvoji učitele. Dokument by měl být pro učitele přínosný z pohledu rozvoje jeho vědomostí, dovedností a postojů, měl by reprezentovat jeho práci s žáky, rodiči, ale také s kolegy. První a druhá fáze je velmi důležitá. Dá se říci, že i pro zkušeného učitele jsou tyto dvě fáze obtížné.
- ✓ Třetí fáze – zahrnuje hodnocení portfolia. Cílem třetí fáze je získat komplexní pohled na výkon profese konkrétního učitele nebo jeho část. Část výkonu můžeme specifikovat jako např. hodnocení žáků, práci s rodiči žáků, využívání vybraných vyučovacích metod. Hodnocení by měl provádět každý učitel v rámci sebereflexe, dále potom učitel – autor portfolia se svým přímým nadřízeným. Doporučením je forma strukturovaného rozhovoru, jako nejefektivnější technika. Rozhovor poskytuje okamžitou zpětnou vazbu nejen učitelům, ale také osobě, která je hodnotitelem portfolia (managementem školy).
- ✓ Čtvrtá fáze – na základě výsledků hodnocení portfolia učitel tvoří s managementem školy svůj osobní rozvoj pro příští období. Většinou mluvíme o období jednoho školního roku.

Pro představu je vhodné ukázat na příkladu dokument, který by mohl být zařazen do profesního portfolia učitele.

Příklad dokumentu pro portfolio

Jako příklad pro portfolio byl vybrán dokument mapující zpracování a realizaci projektového dne studentů Pedagogické fakulty, Masarykovy univerzity. Při výběru dokumentu byl kladen důraz na možnosti přínosu pro profesní růst učitelů, ale také jedinečnost propojení teorie s praxí při vzdělávání studentů – budoucích učitelů. Popisovaný příklad byl realizován se studenty učitelství v rámci předmětů zabývajících se dopravními systémy a dopravní výchovou. V portfolio bude metodická a obsahová příprava učitele, včetně popisného zpracování studentem, který projektový den realizoval v rámci své bakalářské práce. Významný pro portfolio je komentář, který by doprovázel zpracovanou komplexní přípravu učitele a dokumentaci projektového dne navrhovaného a komentovaného studentem.

Je třeba zdůraznit, že se jednalo o dva na sobě nezávislé projektové dny, realizované s časovým odstupem. Na realizaci se podílela vždy jiná studijní skupina. Následující obsah komentáře se nejdříve zaměřuje na projektový den konaný v akademickém roce 2015/2016 a poté navazuje na projektový den realizovaný v akademickém roce 2016/2017:

- ✓ V roce 2016 v jarním semestru akademického roku 2015/2016 byla zadána bakalářské práce na téma „Prevence rizikového chování v dopravě“ (Trepešová, 2017).
- ✓ Studentka se v rámci zvoleného tématu rozhodla navrhnout a realizovat projektový den zaměřený na prevenci v oblasti rizikového chování v dopravě.
- ✓ Vybranou cílovou skupinou bylo 20 žáků MŠ a ZŠ pro tělesně postižené, Brno, Kociánka 6.
- ✓ Realizace projektu proběhla 22. září 2016 a 26. září 2016.
- ✓ Místo realizace projektového dne byla MŠ a ZŠ pro tělesně postižené a dále Areál dopravní výchovy a vzdělávání Městské policie Brno (dopravní hřiště).
- ✓ **Problémové okruhy:**
 - Jak vzniklo téma zaměřené na primární prevenci v dopravě?
 - Jaká byla cílová skupina dětí? Pilotně ověřit navržený projekt či nikoliv? Co projekt přinese?
 - Jakým způsobem byla aktivita organizovaná? Jaký podíl na organizaci měla studentka? Jaké organizační kroky musel organizovat učitel? Jaké materiální a personální zabezpečení projektu je třeba zajistit? Jak velký byl realizační tým studentů? Kde bylo třeba studentům pomoci? Jaký byl časový harmonogram? ...
- ✓ **Přínos pro nás?**
 - Ověření, že studenti jsou schopni pracovat v týmu a organizovat výchovně-vzdělávací aktivity v rozsahu převyšující běžnou vyučovací jednotku, tedy 45 minut.
 - Je třeba studentům pomáhat, zejména s časovým plánováním jednotlivých prací na výchovně-vzdělávací aktivitě většího rozsahu. Vést studenty k pečlivé a systémové práci na tvorbě pedagogické dokumentace.
 - Pozitivní bylo zejména doporučení studentům, že musí znát cílovou skupinu dětí před samotnou realizací projektu na dopravním hřišti. V našem případě cílovou skupinou byli žáci s lehkým mentálním postižením. Z tohoto důvodu byla před praktickou částí projektového dne na dopravním hřišti, navržena aktivita v prostředí MŠ a ZŠ pro tělesně

postižené. Studenti tak mohli děti poznat do té míry, aby program na dopravním hřišti byl včas přizpůsoben vědomostem a dovednostem cílové skupiny žáků.

S výše uvedenými zkušenostmi učitele se začal realizovat druhý projektový den a to v akademickém roku 2016/2017 (Obrázek 1). O projektovém dni „Hrou na dopravním hřišti, bezpečně v provozu“ můžeme uvést následující:

- ✓ V roce 2017 v jarním semestru byla zadána bakalářské práce na téma zabývající se prevencí v oblasti dopravního prostředí.
- ✓ Student, který si téma zvolil, se rozhodl navrhnout projektový den zaměřený na volnočasové aktivity cílové skupiny dětí od 3 do 12 roků věku.
- ✓ Cílem projektového dne bylo propojení dopravní výchovy s první pomocí.
- ✓ Místo realizace: Areál dopravní výchovy a vzdělávání Městské policie Brno (dopravní hřiště).
- ✓ Realizace projektu: 10. května 2017.
- ✓ **Problémové okruhy:**
 - Cílová skupina dětí: věk, počet? Nejdříve jsme se orientovali na děti a vnoučata zaměstnanců Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Předpokládalo se, že se přihlásí asi 40 dětí. Tento předpoklad jsme nenaplnili, bylo přihláшено pouze 25 dětí. Z tohoto důvodu jsme oslovili ředitele dvou základních škol ze statutárního města Brna, kteří možnost účasti na projektovém dni v rámci volnočasové aktivity svých žáků uvítali. Projektového dne se účastnili i děti s rodiči, kteří dopravní hřiště navštívili v rámci široké veřejnosti. Celkem se projektového dne účastnilo 116 dětí.
- ✓ **Přínos pro nás? Doporučení pro další projekty:**
 - Integrace jednotlivých předmětů zabývajících se dopravní výchovou, zdravotvídou, didaktikou, psychologií ... je velmi přínosná. Spoluprací jednotlivých učitelů bylo dosaženo tematického propojení jednotlivých problematik z teoretické roviny do reálné pedagogické praxe.
 - Získali jsme zkušenosti se zajištěním dětí – účastníků projektu. Potvrdila se nezbytnost znalosti věkové skupiny dětí, včetně jejich počtu.
 - Ze zkušeností z projektu realizovaném v roce 2016, bylo třeba dodržet, aby vedoucí student se v průběhu projektového dne věnoval pouze organizačním záležitostem.
 - Do projektu se zapojilo více různých studijních skupin studentů, dále Městská policie Brno, Dopravní podnik města Brna, Střední odborné učiliště zemědělství a služeb Dačice.
 - Pozitivní je pokud studenti vidí učitele jako tým, pracují také oni v týmu.

Obrázek 1. Ukázka z realizace projektu 2017.

Zdroj: Šindelková, 2017

Závěr

Profesní portfolio učitele je dokument, ve kterém je zaznamenán posun učitele v jeho vědomostech, dovednostech, ale také postojích. Portfolio, umožňuje učiteli, svým strukturovaným uspořádáním vracet se k jednotlivým dokumentům – navazovat na ně a doplňovat je. Není snadné vybrat dokument, výchovně-vzdělávací aktivitu a zařadit jí do portfolia. Portfolio by mělo být výběrem příkladů, které učitele v jeho profesi obohacují a posouvají dál.

Portfolio by mělo být zamyšlením nad vlastní pedagogickou prací, uvědoměním si co v konkrétním případě přináší vlastní praxi, vzdělávaným, školní instituci, kolegům, rodičům. Prezentovaný příklad pro portfolio ukazuje možnost integrace předmětů v návrzích a realizacích pedagogického projektování. Příklad upozorňuje na možnosti využití týmové práce studentů – budoucích učitelů a jejich kreativitu v pedagogickém projektování. V příkladu pro portfolio autorky uvádí přínosy pro svoji další pedagogickou činnost, což je jedním z hlavních cílů prezentace dokumentace.

Literatura

- Koubek, J. (2015). *Řízení lidských zdrojů: základy moderní personalistiky* (5., rozš. a dopl. vyd.). Praha: Management Press.
- Korthagen, F. A. (1992). *Techniques for Stimulating Reflection in Teacher Education Seminars*. *Teaching & Teacher Education*, 8, č. 3, s. 265–274.
- Painter, B. (2001). *Using teaching portfolios*. *Educational Leadership*.
- Špilková, V., & Tomková, A. (2010). *Kvalita učitele a profesní standard*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- Švec, V. (1998). *Klíčové dovednosti ve vyučování a výcviku*. Brno: Masarykova univerzita. Retrieved from <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:92ece4c0-fc62-11e3-9789-005056827e52>

- Trepešová, V. (2017). *Prevence rizikového chování v dopravě*. Brno, Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra fyziky, chemie a odborného vzdělávání
- Trojan, V., Trojanová, I., & Trunda, J. (2016). *Vybrané kapitoly ze školského managementu pro učitele*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- Trunda, J. (2012). *Profesní portfolio učitele: soubor metod k hodnocení a sebehodnocení*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání.

Kontakt

JUDr. Mgr. Ing. Kateřina Šmejkalová
Katedra fyziky, chemie a odborného vzdělávání, Pedagogická fakulta MU
Poříčí 7, 603 00 Brno, Česká republika
smejkalova@ped.muni.cz

PhDr. Mgr. Monika Šindelková
Katedra fyziky, chemie a odborného vzdělávání, Pedagogická fakulta MU
Poříčí 7, 603 00 Brno, Česká republika
sindelkova@ped.muni.cz